

Outi Fingerroos, Niina Naarminen & Matti Roitto

Äänekäs luokka. Tehdastyöväen menneisyyden ja muistitiedon jäljillä

Abstrakti

Suomessa työväenluokka syntyi noin sata vuotta sitten sosiaalisesti, poliittisesti ja kulttuuriseksi ilmiöksi. Uusien työn muotojen lisäksi palkkatyötä tekevät ihmiset ja yhteiskuntaluokat ovat yhä olemassa. Yhteiskunta myös toisintaa molempia jatkuvasti. Mutta vähälle huomiolle on jäänyt, millaisia ääniä, jälkiä ja tulkintoja työväenluokka on jättänyt menneisyydestään. Tehdastyöläisiä pidetään tässä artikkelissa tietyn luokan edustajina, joilla on vankka kuva itsestään ja menneisyydestään. Luokka-asema toisin sanoen on artikkelissa *descriptiivinen* eli eletty, koettu ja moniääninen. Se ei siis ole vain tutkijoiden määrittelemä tai luokkatutkimuksen mukainen käsite. Tekstissä sen sijaan eksplikoidaan, miten tutkimustietoa teollisuustyöntekijöiden omista menneisyyden ja nykyisyyden kokemuksista voidaan kerätä ja tulkita, kun työläisille itselleen annetaan tila käyttää ”ääntään”. Esimerkkinä tästä käytetään *oral history* -metodologiaa ja sen sisällä sisäpiiriläisyyttä mahdollistajana ja huumoria kokemuksen välittäjänä.

Luokan toinen tuleminen

Viitisenkymmentä vuotta sitten historioitsija E. P. Thompson julkaisi monografian *The Making of the English Working Class* (1963). Tutkimusta pidetään klassikkona, sillä Thompson pyrki murtamaan etenkin sosiaalishistoriassa valinnutta kaanonin tuomalla tutkimukseen niin kutsutun humanistisen elementin.¹ Thompson korosti, että työtä tekevät ihmiset ovat tietoisia itsestään ja taustoistaan. Heitä siis pitäisi tarkastella muutoinkin kuin tilastoissa näkyvänä muuttujana. Tästäkin huolimatta etenkin angloamerikkalaisen tutkimustendenssin kehittämällä määrittelyillä on hyvin universaali asema, ja di-

versiteetti jää usein varjoon. Osin tästä syystä Thompsonin tutkimuksesta keskustellaan edelleen – ja myös Suomessa. On esitetty, että luokkatutkimus, työväentutkimus ja työn tutkimus laajemminkin on kokenut uuden tulemisen viimeisen viidentoista vuoden aikana.² Luokkatutkimus onkin saanut rinnalleen uusia näkökulmia, kuten sukupuolen, maahanmuuton ja uuden työn (esim. Lempiäinen & Silvasti (toim.) 2014; Saresma, Rossi & Juvonen (toim.) 2010; Saresma 2010.) Lisäksi työväkeen kohdistuva tutkimus on uudistunut metodologisesti, aivan E. P. Thompsonin vision mukaisesti. Laadullinen tutkimusote

on nousnut vahvasti esille niin humanistisissa kuin yhteiskuntatieteissä. Tässä aihetta lähestytään oral history -metodologian ja humanistisen tutkimuksen kannalta.

Suomessa työväestö syntyi reilut sata vuotta sitten sosiaalisiksi, poliittisiksi ja kulttuurisiksi ilmiöksi. Suomessa työväenluokalla on väitetty olleen vahva itsetunto ja -tajunta, joita tutkijat ovat jäljittäneet niin julkisen kuin arkielämän osalta. Tutkijoiden fokus on usein ollut perinteisessä savupiipputeollisuudessa. Suomessa työväentutkimuksella on myös pitkä historia, vahva yhteiskunnallinen relevanssi ja perinteitä.³ Tutkimuksen mukaan työväestön luokkatietoisuus kuitenkin alkoi hiipua 1990-luvun lopussa, kun teollisuus- ja palkkatyöyhteiskunta alkoivat murentua ja ammattiyhdistysliike omaksui porvarillisen kansantaloustieteen puhutavan ja jatkuvan talouskasvun ihanteen. Tämä johti siihen, että perinteinen luokkajako ja luokkakulttuuri osin katosivat tutkimuksesta.⁴ Historioitsija Pertti Haapala on jopa väittänyt, että perinteinen työväenluokka muuttui historiaksi vailla tulevaisuutta. (Haapala 2005; ks. myös Hannikainen & Lohikoski 2008; Suoranta 2006.) Tuoreimpana ilmiönä on ollut monien tehdaspaikkakuntien autioituminen teollisuuden rakennemuutoksen myötä (mm. Voikkaan tehtaan sulkemisesta Melin & Mamia 2010). Muun muassa tämän vuoksi on myös kysytty, tarvitaanko Suomessa vielä luokkatutkimusta. (Esim. Melin 2010.)

Muutoksesta huolimatta palkkatyötä tekevät ihmiset, luokat ja sosiaaliset erot ovat yhä olemassa. Yhteiskunta myös tuottaa ja toisintaa niitä jatkuvasti. 2000-luvun työväentutkimus onkin kritisoinut akateemista tutkimusta siitä, että se arkailee puhua luokista ja palkkatyötä tekevien ihmisten elämää arvottavista sosiaalisista, taloudellisista ja kulttuurisista rakenteista. Angloamerikkalainen, universaaliksikin oletettu teoretisointi on usein liian suuressa roolissa työväkeä tutkittaessa. Siksi paikallisille ja kansallisille erityispiirteille, ajallisille diversiteeteille, poikkeamille ja erityisyyksille olisi aika antaa enemmän tilaa.

Historiantutkimus on lisäksi korostanut, että tutkijoiden pitäisi paneutua pitkän aikavälin kehityskulkuihin: tehdä tulkintoja siitä, miten yhteiskunta muuttui teollistuvasta agraariyhteiskunnasta ensin teollistuneeksi ja sitten palveluyhteiskunnaksi. Tosiasia nimittäin on, että tuo historia alkaa ennen työväenliikettä ja ulottuu Suomea kauemmaksi. (Esim. Alapuro 1994; Haapala 2005; Käyhkö 2008; Suoranta 2006.)

Artikkelimme sijoittuu sisällöllisesti ja metodologisesti jatkuvasti uudistuvan työväentutkimuksen kentälle. Lähtökohtana on laadullinen humanistinen tutkimus: katseemme on etnologinen, folkloristinen ja historiallinen. Pohdimme, millaisia jälkiä tehdastyöläiset ovat jättäneet menneisyydestään, mitä nämä menneisyyden jäljet ovat ja millaisin välinein näitä jälkiä on tutkimuksessa mahdollista tavoittaa, seurata ja tulkita.⁵ Analyysissa keskitymme etenkin sisäpiiriläisyyden⁶, tavoitettavuuden ja huumorin teemoihin. Empiiriset esimerkit tuomme Tikkakosken tehdastyöläisten suullisesta muistitiedosta, jota Niina Naarminen on kerännyt ja analysoinut vuodesta 1996 lähtien.

Työväen jättämien jälkien tavoittelu

E. P. Thompson näki, että työelämän tutkimukseen on mahdollista yhdistää elementtejä humanistisen tutkimuksen puolelta. Hänen mielestään työväenluokka oli historiankirjoituksen uhri: ryhmä, jonka oma kokemus (engl. *life-experience of the working class*) oli monella tapaa unohdettu tai mitätöity. Suomessa tutkimus, jonka voi ajatella edustavan tällaista humanistista otetta, nosti ensimmäisen kerran päätään 1980-luvulla työväenliikkeen piirissä virinneen historiaharrastuksen myötä. Paperiliitolle historiaa kirjoittaneen Jorma Kalelan nimi liitetään usein tähän vaiheeseen, sillä Kalela oli tutustunut sekä saksalaiseen historialiikkeeseen että brittiläiseen oral history -liikkeeseen jo 1970-luvulla (mm. Samuel 1981; Thompson 1978; 1982). Kalela on ker-

tonut omaksuneensa tätä kautta oppositioasenteen akateemisen historian tutkimuksen ”vahvaa holhoamisen ja mestaroimisen tendenssiä kohtaan”. Paperiliiton historiaprojekti olikin ruohonjuuritasolta nostettu vastavoima ylhäältä katsovalle, vanhakantaiselle akateemiselle historian tutkimukselle, sillä hankkeen lähtökohtana oli tukea paperiliittolaisten omaa historiaharrastuneisuutta akateemisen tutkimuksen metodiikkaa hyväksi käyttäen. (Kalela 1986, 10–11; Fingerroos 2010.)

Paperiliiton historian tutkimus toteutettiin vuosina 1980–1985 *Paperiliiton valistusprojektin* alla. Kalelan perimmäisenä ideana oli, että työläiset kertovat menneisyydestä omalla äänellään ja ammattitaitoinen tutkija päästää nämä äänet tutkimustekstiin.⁷ Työtä tehtiinkin opintopiireissä, joita Kalela ohjeisti. Projektissa oli keskeistä, että ihmisten omalle historian tutkimukselle annettiin menetelmällisiä valmiuksia. Kimmoke hankkeen toteuttamiselle nousi paperityöläisiltä itseltään. Projektin puitteissa ilmestyi kaksi uudenlaista historiateosta: *Taistojen taipaleelta. Paperityöläiset ja heidän liittonsa* (1981) ja *Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986* (1986). Teokset eivät olleet tavanomaisia ja sovinnaisia ammattiliittohistorioita, sillä Kalela pyrki nostamaan tutkimuskohteensa oman äänen kuuluville

”Syksyllä 1979 asetin tavoitteeksi edellytysten luomisen sille, että paperityöläiset pystyisivät jäsentämään omat (sekä tovereiden) kokemukset oikeille paikoilleen suomalaisen yhteiskunnan ja työväenliikkeen kehityksessä.” (Kalela 1986, 10–11.)

Folkloristiikan puolella vastaavan tyyppistä tutkimusta tekivät vähän myöhemmin Ulla-Maija Peltonen ja Taina Ukkonen. Kummankin teoreettiset ajatukset on mahdollista paikantaa kansainväliseen oral history -tutkimukseen, osin myös akateemisen uusvasemmistolaisuuteen tai ainakin sen perintöön. Ulla-Maija Peltonen on julkaissut useita tutkimuksia (esim. 1996; 2003; 2007; 2009), joissa työtekevä luokka pääsee ääneen itse kirjoitta-

miensa, myöhemmin perinnearkistoihin tallennettujen tekstien välityksellä. Tekstit, joita voidaan kutsua folkloreksi tai muistelukerronaksi, ovat työväen historiallisen kokemuksen (tunnemuistot) ja tietyn luokan ylläpitämän historiallisen tietoisuuden (harkittu muisteleminen) ilmenemismuotoja. Ne toisin sanoen antavat yksityiskohtaista informaatiota menneisyydestä sekä subjektiivisen kokemuksen että kollektiivisen tietoisuuden näkökulmista. (Peltonen 2003, 20–21.)

Taina Ukkonen puolestaan yhdisti tutkimuksessaan *Menneisyyden tulkinta kertomalla* (2000) kaksi muistiin kohdistuvan tutkimuksen haaraa: työväenliikkeen piirissä virinneen historiaharrastuksen ja akateemisen muistitietotutkimuksen. Hän teki vuonna 1987 haastatteluja Turussa toteutetussa työväenliikkeen historiahankkeessa, mutta päätyi jälkikäteen kriittiseen itsetutkisteluun kirjoittaessaan, että työläiset eivät silloin tosiasiallisesti päässeet ääneen. Heitä ei päästetty itsenäisesti tuottamaan omaa historianäkemystään. Valmiin tutkimuksen lähtökohdat olivat asiantuntijoiden, eivät tietyn luokan näkemykset, tulkinnat tai omaehtoinen kerronta. Ukkonen totesi, että työväkeä käsittelevässä tutkimuksessa haastattelujen teemojen tulisi liittyä ensisijassa haastateltavien arkielämään ja kokemuspiiriin. Tutkijoiden ennakkohypoteesit ovat vasta toissijaisia. (Ks. Ukkonen 2000, 240; Fingerroos 2010, 64–65.)

Muistitietotutkimuksen mahdollisuudet

Oral history -liikkeen alkujuuri löytyy 1940-luvun Yhdysvalloista, missä Allan Nevinsin johtamissa hankkeissa työskennelleet Columbian yliopiston tutkijat haastattelivat yhtäältä poliittisia toimijoita ja vaikuttajahenkilöitä, toisaalta yhteiskunnan vähempiosaisia. Hankkeet olivat vastareaktio akateemiselle eetokselle, jossa oltiin kiinnostuneita vain merkittävien amerikkalaisten tai poliittisesti tärkeiden ihmisten historiasta. Niin kutsutun Columbian koulukunnan harjoittama

tutkimus toimi mallina monille muillekin tutkijoille, ja suullisen historian keruun nostos levisi pian käsittämään laajalti niin kutsutun alhaalta hahmottuvan historian (engl. *history from below*) eli esimerkiksi työläisten, naisten, sotaveteraanien, intiaanien tai värillisten suulliset puheenvuorot (engl. *testimonies*).⁸ (Ks. Fingerroos & Haanpää 2012; Fingerroos & Peltonen 2006; Fingerroos 2010, 65–66; Howkins 1994.)

Sittemmin oral history -liike on levinnyt kaikille mantereille ja laajentunut alkuperäisestä suullisen historian tallennuksen ideasta. Se kietoo piiriinsä laajalti eri alojen tutkijoita, jotka kaikki työskentelevät menneisyyteen sijoittuvien suullisten, kirjallisten ja kuvallisten aineistojen eli erilaisten muistitietojen äärelä. Muistitieto luonnehditaan liikkeen piirissä tiedoksi, jolla on ideologista tai yhteiskunnallista merkitystä. Oral history -tutkimusta taas pidetään tutkimusmetodinä ja materiaalin tuottamisen prosessina, josta tutkijan tekemä kirjoittamistyö ei ole irrallaan. (Abrams 2010, 2; Hoffman 1996, 88.) Tutkijat työskentelevät tavallisesti monitieteisellä kentällä, ihmilliselle toimijuudelle ja kokemukselle tilaa raivaten. Käsillä oleva artikkeli sijoittuukin humanistisen tutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden rajapinnalle: artikkeli pohtii oral history -tutkimuksen mahdollisuuksia työväkeä tutkittaessa.

Suomessa oral history eli muistitietotutkimus tuli tunnetuksi 1980-luvulla, mutta liike sai enemmän kannattajia vasta 2000-luvulla. Meillä muistitietotutkimuksen perimmäinen idea oli toimia ideologisena vastineena menneisyyden tulkinnoille, joilta puuttui subjekti ja ääni. Tutkimus pyrki tavoittamaan yhteiskunnan alistettuja, unohdettuja ja hiljaisen tiedon tuottajia. Muistitietotutkimus oli paitsi tapa tuottaa ja analysoida aineistoja myös lähtökohdiltaan kriittinen ja emansipatorinen ote tutkimukseen. (Tästä esim. Fingerroos 2010; Fingerroos & Haanpää 2012; Fingerroos & Peltonen 2006.) Taina Ukkosen sanoin muistitietotutkimuksessa oli kysymys tutkijan ja muistitietoprosesseihin osallistuvien ihmis-

ten välisestä vuorovaikutuksesta, erilaisten historiatulkintojen ja kokemusmaailmojen kohtaamisesta ja neuvottelusta. (Ukkonen 2000, 240.) Pyrkimyksenä on siis päästä valmiiden aineistojen, kyselyiden tai strukturoitujen haastattelujen kysymyksenasetteluista pidemmälle ja syvemmälle, ihmisten kokemusten ja mielipiteiden äärelle.

Suomalaisia perinnearkistoja voidaan myös pitää merkittävänä muistitiedon tallentajina jo kauan ennen kansainvälisen oral history -liikkeen syntyä ja leviämistä. Esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto on tallentanut muistitietoa perustamisestaan lähtien. (Ks. Kurki 2004.) Tosiasia kuitenkin on, että alemmat yhteiskuntaluokat kirjoittivat ennen 1960-lukua hyvin vähän itsestään eikä heille osattu antaa myöskään riittävästi tilaa Suomen arkistolaitoksessa.⁹ (Ks. Salmi-Niklander 1997; 2004.) Kansanrunousarkiston keruut ja maakuntahaastattelukierrokset suosivat teemoja, joita työläiset tuskin olisivat kokeneet itselleen läheisiksi. Poliitiikka, eriarvoisuus, köyhyys, huumori ja seksuaalisuus olivat keruissa pitkään täysin pimennossa, ja vasta 1980-luvulla kansanrunousarkisto lähti tietoisesti tavoittelemaan näitä ääniä.¹⁰ (Ks. Pöysä 1995; Stark 2011.)

Tästä syystä oral history -tutkimuksen mukanaan tuoma tiedollinen orientaatio arkistoihin tallennettuun ja haastatteleamalla tuotettuun muistitietoon on ollut Suomessa mullistavaa ja uusia uria avaavaa. Kun sosiologi Beverley Skeggs (2004, 45–49) esittää keskiluokan harjoittaman puheen syrjäytyneistä keinoksi välttää suoraa puhetta alistetuista luokista ja luokkakonfliktista, keskittyvät muistitietotutkijat nimenomaan syrjään tai pimentoon jääneiden ihmisten puheen löytämiseen, kuulemiseen ja julki tuontiin. Muistitietotutkijalle erilaisten kiertoilmausten käyttö olisi silkka mahdottomuus, sillä oral history -liikkeen lähtökohdiana on murentaa kuvaa yhtenäisistä kansoista ja kansalaisista, joilla on yhteinen ja jaettu menneisyys. (Fingerroos & Peltonen 2006, 12–13.)

Oman yhteisönsä tutkijat

E. P. Thompsonin klassiset huomiot englantilaisen työväenluokan sosiaalisesta tietoisuudesta ja luokkaidentiteetistä olivat ontologisia ja uraauurtava, kuten historioitsija Joan W. Scott on arvioinut, koska ne ovat toimineet suunnannäyttäjänä työväenluokan identiteetin, politiikan ja historian tutkimiselle. Harmillista sen sijaan on, että Thompsonin oma rooli tiettyjen keskeisten kysymysten ratkaisussa ei käy tutkimuksessa ilmi. Thompson ei myöskään huomionut, miten ihmiset itse kokevat ja selittävät oman työväenluokaisuutensa ja menneisyytensä. Työväki tosin sanoen ei päässyt Thompsonin tutkimuksessa aidosti ääneen. (Scott 1991, 773–797; ks. myös Hemmersam 1996.) He eivät olleet itseään koskevan tiedon tuottajia samalla tavalla kuin esimerkiksi Paperiliiton valistusprojektissa.

Etnologiassa ja folkloristiikassa itselle läheisten ihmisten ja yhteisöjen tutkimisesta muodostui tutkimuskysymys 1990-luvulle tultaessa. Etenkin omalta tutkimuskentältään kotoisin olevat tutkijat argumentoivat oman tutkimuksensa oikeutuksen puolesta. Keskustelua käytiin vilkkaimmin pohjoisessa, mikä johti siihen, että keskustelu (etno) politisoitui vahvasti. Marjut Anttonen esimerkiksi kirjoitti väitöskirjaansa *Etnopolitiikkaa Ruijassa* (1999) tilanteessa, jossa saamelais-tutkimuksen oikeutuksesta käytiin värikkäitä keskusteluja. Keskustelujen osapuolina olivat omasta yhteisöstään puhuvat ja kirjoittavat saamelaisintellektuellit ja ei-saamelaiset tutkijat. Kveenikentällä tutkimusta tehnyt Anttonen pohti oman ulkopuolisuutensa merkitystä erittäin kriittisesti. Hän jopa kyseenalaisti oikeutensa tutkia kveenejä. (Anttonen 1999, 66.)

Kittilässä syntynyt kansatieteilijä Helena Ruotsala puolestaan kirjoitti väitöskirjansa *Muuttuvat palkiset* (2002) alussa, että ”oman kotiseudun näkymättömyys tutkimuksessa ja yliopisto-opetuksessa oli tärkein syy, miksi valitsin poronhoidon jo pro graduni aiheeksi”.

Hänen tapauksessaan oman kotiseudun ja perheen harjoittaman elinkeinon tutkiminen kääntyy metodologiseksi vahvuudeksi. Anttosen kaltaista itsekriittisyyttä ei tutkimustekstistä siksi löydy. (Ks. erit. Ruotsala 2002, 57.) Tämänäköisyyden pohdintojen seurauksena etnologiaan ja folkloristiikkaan juurtuikin 2000-luvulla oletus, että tutkijan persoonana on etnografisessa haastattelututkimuksessa tärkein työkalupakki. Tutkija tosin sanoen kuvaa, analysoi, tulkitsee ja yrittää ymmärtää kulttuurisia ja sosiaalisia tilanteita. Hän pyrkii elämäkokemuksensa ja tutkijakoulutuksensa avulla tulkitsemaan tutkimaansa ilmiötä ja kirjoittamaan siitä tieteen kielellä. (Suojanen 1997; Fingerroos & Jouhki 2014.)

Niina Naarminen (2015, tulossa) on tutkinut väitöskirjassaan Tikkakosken entisen asetehdasyhteisön huumoriperinnettä ja sen muutosta tehtaan lakkauttamisen 1991 jälkeen. Hän on sekä akateeminen tutkija että entinen tehdastyöläinen. Hän lähestyy Tikkakosken tehdasyhteisöä haastatteluin, joita on tehnyt vuodesta 1996 lähtien tehtaalta eläkkeelle ja työttömiksi jääneiden parissa. Entiselle työntekijälle asetetaan sisäisen kulttuuri kommunikaatio- ja tulkintatapoineen on lähtökohtaisesti tuttua, arkista ja luontevaa. Naarmisen merkittävin metodologinen huomio liittyykin siihen, että hänen on ollut mahdollista luoda haastatteluille luottamuksellinen ilmapiiri. Se on onnistunut vain, koska hän kuuluu tehtaan suljettuun sisäpiiriin. Hän pystyy tavoittamaan ja jakamaan tietoa, joka kuuluu vain tehtaan sisäpiiriläisille ja jota ei luottamuksen puuttuessa välttämättä jaeta ulkopuolisille.

Tehdasyhteisön toiminnan ymmärtäminen omassa kontekstissaan ja kulttuurissaan on tärkeää myös haastatteluyhteyksien ja luottamuksen luomiseksi sekä asioiden ja niiden keskinäisten suhteiden ymmärtämiseksi. Naarmiselle haastatteluiden tekeminen yhteisössä on ollut helppoa, koska kyse on tutusta yhteisöstä ja kasvuympäristöstä. Ulkopuoliselle esimerkiksi seksuaalissävyyteisen sisäpiirihuumorin tutkiminen olisi vaike-

ampaa, sillä huumori ja sille asetut merkitykset leikkaavat läpi koko elämän ja välittävät tietoa arvoista, yhteisöllisyydestä ja elämästä. Siksi sisäpiiriläisyys ei ole vain ja ainoastaan positiivinen seikka. Naarminen korostaakin tutkijan roolin reflektoinnin tärkeyttä muistitietotutkimuksessa. Kun tutkittava yhteisö on tuttu, myös haastateltava saattaa avautua henkilökohtaisista asioistaan tai kertoa tehdasyhteisön keskuudessaan jakamasta tiedosta. Nämä ovat asioista, joista ei välttämättä tulisi muille kertoneeksi. Yleisesti ottaen oman yhteisönsä sisällä toimivalla tutkijalla on paitsi hyvä yhteys haastateltaviinsa myös mahdollisuus tulkita ja arvioida viitteellistä viestintää. Haastateltavien kanssa on myös voinut vaihtaa mielipiteitä tutkimuksen tarkoituksesta. Yhtä lailla tuttuus voi aiheuttaa ongelmia, kuten yliymmärtämisen ja -tulkittamisen mahdollisuuden, nostalgisoinnin, eettiset ristiriidat ja jopa näkökulmasidonaisen ennakoasetelman rakentamisen. (Naarminen 2015.)

Tehdasyhteisöjä käsittelevässä muistitietotutkimuksessa työväkeä ei siis voi lähtökohtaisesti pitää historian vailla tulevaisuutta vaan elävänä, tässä hetkessä olemassa olevana ryhmänä ihmisiä. Tämä ryhmä – kuten yleensä kaikki ryhmät – määrittelee itse itsensä tavalla tai toisella. Erityiseksi tilanne muuttuu siinä vaiheessa, kun tutkijalla on hallussaan pääsylippu ryhmän sisälle ja sen omaksuman habituksen¹¹ ymmärrykseen. Tällainen pääsylippu voi olla esimerkiksi työkokemus tutkitun yhteisön sisältä ja sen kautta rakentuneet luottamussuhteet sekä ymmärrys tutkittavista konteksteista. Esimerkiksi tehdasyhteisöissä yleisesti harjoitettu pilailu ja seksuaalinen huumori avautuvat vain tietyn taustan omaaville ihmisille. Vastaavalla tavalla veltoilu saattaa merkitä tietoista uhmaa, jolla säännöstellään urakoita ja kapinoidaan herroja vastaan (ks. Peltonen 1992, 125). Vasta silloin, kun tällaisia tilanteita, toimintoja ja habituksia selvitetään työväestön omasta muistelukerronnasta käsin, työväki on itseään koskevan tiedon tuottaja.

Huumori on esimerkki tehdastyöläisten jakamista arvoista

Huumori on arkikielessä vuorovaikutuksen ja viestinnän muoto, jonka avulla luodaan merkityksiä. Huumorin tarkoitus on tehdä ihmisiä iloisiksi, naurattaa, pilkata vallanpitäjiä ja purkaa jännitteitä. Ennen kaikkea se on sosiaalista toimintaa, jonka käyttöön sosiaalinen ympäristö koului jäseniään. (Esim. Raskin 1984.) Se on arvokasta sosiaalista pääomaa: voimavara ja resurssi, josta on hyötyä yksilöille ja koko yhteisölle. Gary Allan Fine (1996) on korostanut organisaatiokulttuurin merkitystä huumorin ilmaisuun ja sen muotoihin. Huumori voi parhaimmillaan koota organisaatioita yhteen ja tehdä joukosta kollegoita yhteisön. Työntekijät jakavat sekä muistoja että kertomisen tapoja, ja juuri tämä jakaminen sitoo heidät yhteen tiiviiksi tehdasyhteisöksi.

Tähän mennessä tehdyissä tutkimuksissa on selvästi nähtävissä, kuinka kerronnan ja muistin hyödyntäminen on välttämätöntä, jotta saataisiin muodostettua konkreettisia, todentuntuisia ja ennen kaikkea realistisia kuvauksia työväenluokan elämästä. Suomalaiset folkloristit (esim. Apo 1986; 1995; Knuutila 1992; Peltonen 1996; Pöytä 1995) ovat osoittaneet, että suomalaisten työläisten oma positio korostuu nimenomaan muistelukerronnassa. Etenkin viljelemässään huumorissa työläiset korostavat omaa asemaansa ja alistavat samalla herroja ja muita vastapuolia. Alisteisella työväenluokalla on siis keinonsa kertoa itsestään, olemassaolostaan ja omasta historiasaan. Huumori on työväen ja tehdasyhteisöjen yleisesti käyttämä keino selvittää alisteisesta asemastaan ja keino alleviivata alisteisen luokan arvoa. Siksi huumoria ei mielellään jaeta ulkopuolisten kanssa. Huumori pikemminkin jakaa yhteisön monin tavoin meihin ja muihin.

Huumori myös on tehdasyhteisön oman kulttuurin keskeisimpiä manifestaatioita. Se on folklorea, jonka avulla tehdastyöläiset ylläpitävät ja välittävät omaa menneisyyttään, identiteettiään ja historiantulkintojaan. Roisi kielenkäyttö, seksuaalissävytteinen puhe ja

groteskit ilmaukset ovat resurssi, joka ylläpitää työläisten itsetuntoa, selittää tehdastyöläisten alisteista asemaa ja häpeänkin tunteita. Huumori on auttanut tehdastyöläisiä myös selviämään työttömyydestä, sairauskierteestä ja muista vastoinkäymisistä sekä ehkäissyt syrjäytymistä. Sen avulla on ylläpidetty solidaarisuutta ja käsitelty luokkaeroista johtuvaa eriarvoisuuden kokemusta. (Naarminen 2015; Peltonen 1996; 2003.)

Tutkimuksen kohteena huumori on erittäin haastava. Sen tavoittaminen ja ymmärtäminen asettavat tutkijan oman position (sisäpuolinen–ulkopuolinen) tutkimuksen onnistumisen kannalta avainasemaan. Humoristisia muistoja ei välttämättä kerrota kuin luotettaville, sisäpiiriin kuuluville henkilöille. Yhtä lailla humoristisen puheen ymmärtää vain konteksteja ja puheen kulttuuria tuntemalla. Tutkijan sisäpiiriläisyys on monesti ainoa keino tavoittaa huumorin ydin ja päästä lähemmäs tutkittavien omia menneisyyden tulkintoja. Sisäpiiriläinen tutkija voi yhtäältä tavoittaa työväenluokan ääniä ja toisaalta antaa vertaisilleen äänen. Näin ollessa tutkittavien asema on myös tutkimustekstissä laajempi kuin vain objektin positio.

Sosiaalinen eriarvoisuus on kasvanut 1990-luvun lamavuosien jälkeen Suomessa. Mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen ja erilaisiin resursseihin ovat yhä harvempien ulottuvilla. Köyhyys periytyy ja ihmisiä syrjäytetään luokkansa vuoksi. Niina Naarminen näkee, että työläisten selviytymismekanismit ovat muutoksessa, mikä on tulevaisuudessa tehtävälle tutkimukselle merkittävä haaste. Entiset tehdastyöläiset eivät enää kritisoi hallitsevaa luokkaa yhtenä rintamana vaan kohdistavat kritiikin itseään vielä kurjemmassa tilanteessa eläviin. Varsinkin huumori on muuttunut raadollisemmaksi ja rasistisemmaksi. (Naarminen 2015.) Tämä kertoo arvojen, habituksen ja yhteisöllisyyden kokemuksen dramaattisesta muutoksesta.

Yhteisöllisyys ja yhteisöllinen perinne ovat esimerkiksi löytäneet uudenlaisia purkautumistapoja esimerkiksi internetissä ja sosiaa-

lisessa mediassa. Anonyymissa verkkokulttuurissa käsitykset huumorin ymmärtämisestä yhteisesti ”oikein” ovat samalla kuitenkin hämärtyneet. Teollisuustyöläisten yhteisöllisyys on perustunut tähän asti voimakkaasti suulliseen kulttuuriin. Internetissä tätä kulttuuria pyritään jatkamaan kirjallisessa muodossa esimerkiksi keskustelupalstoilla. Päätekirjoitukseen harjaantumattoman ja kouluttautumattoman väestön kirjoitus- ja kielioppitaito ovat joskus heikkoja eikä netikettikään ole kaikilla hallussa. Kun eleet, äänenpainot ja tila puuttuvat viestin ja sen välittämisen ympäriltä, saattaa huumori muuttua konflikteja rakentavaksi ja eroja eskaloivaksi elementiksi. (Naarminen 2015.)

Yhtenäinen ymmärrys yhteisöllisestä kulttuurista on siis Tikkakoskella mennyttä. Esimerkiksi ronskia seksuaalista huumorikulttuuria ei ole enää olemassa. Se on kuitenkin perinnettä, jota Tikkakoskella on jääty kaipaamaan: ”Se on taakse jäänyttä elämää. Sellasta ei muualla ole – eikä tule.” Kertoja viittaa tällä tehdasyhteisön ilmapiiriin, joka hänen mukaansa oli ennen erikoisen hyvä. Kun siis tehdas lakkautetaan ja työntekijät irtisanotaan, on selvää, että vanha työyhteisö ja huumorikulttuuri kuihtuvat pois. (Henkilöhaastattelu 3/1996, mies.1940-luvulla.)

Pääsykoe tehtaalaisuuteen

Työpaikka on aina työpaikka ja siellä tehtävät työtehtävät velvollisuuksia, mutta tehtaalaisuus on asema määrättyssä joukossa, joka ei kuulu kaikille. Tikkakoskella huumoriasenne elämään oli edellytys ja ainoa pääsykoe tehtaalaisuuteen. (Henkilöhaastattelu 11/1999, nainen s.1920-luvulla.) Työ metallitehtaassa oli 1980-luvulla yksitoikkoista ja ankeaa. Melu oli kova ja sisäilma sakeanaan metallin ja rasvan käryä. Kun tauko koitti, juttelu ja nauru käynnistyivät. Taukopeli *teikkaus* oli Tikkakosken tehtaassa suosittu. Teikkauksessa oli alkuvaiheessa kyse perjantaipullojen pelaamisesta, sittemmin sille luotiin kirjoittamattomat

ja kiemuraiset säännöt lisäämään jännitystä. Pelin keksijää kukaan ei enää muista.

”Palkintona kilpailussa oli Koskenkorvaa neljä pulloa. Osanottajia oli pitkästi toistakymmentä. Peliin oli tehty metalliprässillä lätkiä, joita sai ostaa markan kappalehintaan. Remonttihuoneen lattiaan oli porattu reikä, johon kiinnitettiin metallitikki. Tikun ympäri piirrettiin 15cm: n rinki. Lätkiä kukin sai ostaa oman rahatilanteensa mukaan, mutta 10 vähintään, ja niitä heitettiin metallitikkua kohti. Kuka sai kahden metrin päästä heitettyä lätkensä lähimmäksi tikkuun, voitti kossupullon. Peliä pelattiin ruokatunnilla, ja kun tunti alkoi olla lopussa, kisa kiristyi, sillä kellon soidessa lähimmäksi päässyt voitti viimeisen pullon. Jos lätkiä ei ollut ringissä yhtään, pullo meni arvontaan. Arpajaisissa jokainen sai oman numeron. Hatusta nostettiin vuortellen numeroituja palloja, ja kenen pallo jäi viimeiseksi, sai pullon.” (Henkilöhaastattelu 19/2000, mies, s.1950-luvulla.)

Teikkauksen kaltaisten taukopelien tehtävänä on rakentaa tehdasyhteisöllisyyttä pelaajien itse rakentamalla ehdoilla. Ilmiö ei ole yksin suomalainen. Ben Hamper kertoo Michicanin Flintin autotehtailla 1970–1980-luvuilla pelatuista Rivet hockey- ja Dumbster ball -peleistä. Etenkin Rivet hockey miellettiin autotehtaalla kapinaksi isien ja menneiden sukupolvien nöyrää työkuuliaisuutta vastaan. *Dumbster ball* -peliä taas pidettiin haastavana ja erityistaitoja vaativana taidonnäytteenä – Hamper itsekin kirjoittaa pelistä koomisen juhlallisesti, sen tärkeyttä korostaen. (Hamper 1992,150–155.) Teollisuushallien työntekijöiden itsekeksityt taukopelit onkin mahdollista tulkita paitsi ajanvietteeksi myös aidosti haasteellisiksi harrastuksiksi. Yksitoikkoinen ja epämiellyttävä työ vaati vastapainokseen jotakin miellyttävää ja hauskaa. Työntekijät eivät piilotelleet pelaamistaan. Rivetheadissa eräs työntekijöistä jopa muistutti pelikavareitaan siitä, että heidän isänsä ja esi-isänsä luultavasti häpeäisivät poikiensa pelaamista. Juuri siksi pelaamista haluttiin jatkaa. (Hamper, 1992,151; myös Willis 1984.)

Myös poliittinen huumori on Tikkakosken muistitiedossa keskeisellä sijalla. Tehdas oli jakautunut voimakkaasti kahden työväenpuoleen leireihin: sosialidemokraatteihin ja kansandemokraatteihin. Jos kertoja on kansandemokraatti, hän tietenkin tekee pilaa sosialidemokraatista. ”Toveri ei vie pussia!” -tarinassa kommunistimieheltä varastetaan Leningradin reissulla takataskusta lompakko. Hän kieltäytyy uskomasta demarikavereidensa varoitusta vaan vetoaa neuvostoliittolaisten ”tovereidensa” solidaarisuuteen:

”Ammattiosasto järjesti 70- ja 80-luvuilla paljon reissuja laivalle ja Leningradiin. Osallistua sai siinä tapauksessa, että jaksoi osallistua myös kaikkiin luentotilaisuuksiin. Useimmiten loppuaika ryypättiin aika tarkkaan. Taas kerran olivat mukana myös Hammarin innokkaat KD-ryhmän veljekset. Illalla menttiin ravintolaan, ja Vilho tanssi salissa perse pitkällä, rahapussi takataskussa pullottaen. Työkaverit varottivat Vilhoa laittamaan pussin mieluummin vaikka povitaskuun, mutta Vilho oli sanonut topakasti, että TOVERI ei vie häneltä rahapussia. Noin tunnin kuluttua Vilhokin siinä sitten oli tilaamassa paukkua, kun huomasi, että pussi on kadonnut. – – (Nauraa.) Ja siitähän alko kauhea riehaka, ku vähän yks ja toinen huus, että eihän TOVERI vie pussia, että sen on täytyne se puottaa. Mutta siinä käv sitten loppujen lopuks nii, että Vilho voitti siinä kaupassa, ku Urho esitti siinä, että kerättäs kolehti, että saatas vähän rahhaa. Ja Vilholla oli ollu kuussattaa viiskymppiä pussissa rahhaa, ja kun kerättiin se kolehti, nin sillä oli seittämansattaaviiskymppiä! (Nauraa.) – – Sitä kyllä käytettiin sitä iskulausetta sitte vaalienki alla, että ”TOVERI EI VIE PUSSIA!”” (Henkilöhaastattelu 19/2000, mies, s.1950-luvulla.)

Muistelijana on tässä esimerkissä sosialidemokraattinen mies, joka pyrki kerronnassaan tuomaan esiin, että on paras luottaa oman työyhteisön jäseniin, vaikka kaikki eivät olisi poliittisesti aivan samoilla linjoilla. (Naarminen 2015.) Huumorilla on siis pyritty pääsääntöi-

sesti hyvään, ja sitä on yritetty harjoittaa lähes kaikesta mahdollisesta. Poikkeuksiakin on. Tehtaan lakkauttamisesta ja työttömäksi jäämisestä muistitiedossa ei vitsailla. Vasta yli 20 vuoden jälkeen Naarmisen haastattelema mies kertoi viimeisistä työpäivistään tehtaasa pilke silmäkulmassa:

”Joo! Mää olin töissä siellä ostetussa konkursipesässä – – –. Sehän ol ihan yks puliveivari se ukko, joka sen osti. Ja tämä on ihan kauniisti sanottu, kun näin sitä nimitän. Saat kirjoittaa. Jumalauta – – – mää pistin konneen kiinni perjantaina, ja lähin viikonlopun viettoon, ja kun mää maanantaina tulin töihin aamulla, niin konneen paikalla ol pelekkä tyhjä läntti! Myö mäntiin siitä kaverin kanssa kysymään mejän pomolta että missäs kone on, niin se ihmettel, että miten niin, ja tul siihen sitten kah tomaan ja raapimaan peätäsä. Ei se ollu tienny mittään sen uuvan omistajan tempuista. Noh. Pomo sano, että mäne sitten tekemään puulatikoita lähteville paleteille, niin ei jumalauta sieltä oli viety sirkkelit ja kaikki pelit ja vehkeet sieltäki! (Nauraa.) Se ol semmonen ukko se: huvijahti Cayman saarilla, mää kuuln puhetta. No nurinhan se virma män heti siinä. Ei ollu maksana veroja. – – – Se puliveivari vaan myi yks kerrallaan yöaikaan kaikki mejän koneet, ja myö ei voitu tehdä mittään! (Nauraa.)” (Puhelinhaastattelu, heinäkuu 2014, liittyy tarkennuksiin haastatteluun 31/2009, mies, s. 1950-luvulla.)

Työllistämistyöhön liittyvä muistitieto sen sijaan koetaan usein turhana ja häpeällisenä, jopa kiusantekona. ”Tehtaalla se oli erilaista. Siellähän työ oli tietysti ykstoikkosta ja melusta ja likasta.” ”Mutta huumori otettiin mukaan joka tilanteeseen. Se oli siellä aina, sellanen leikkittely.” (Henkilöhaastattelu 30/2009, nainen, s.1950-luvulla.) Haastateltavat pitävätkin hyvän työpaikan kriteerinä yhteishenkeä: yhdessä nauramista ja puhumista työn teon oheessa. Tehtaalaisuuteen ei ainoastaan synnytty vaan siihen kasvettiin ja opittiin. Huumori ja tulokastavat olivat pääsykoe ja portti työyhteisön kokonaisvaltaiseen jäsenyyteen. Tärkeää

ei ollut osata pilailta itse, vaan avaimena oli ymmärtää ironiaa ja nauraa itselle vähintään yhtä paljon kuin muille. Onnistunut ironia ja huumori perustuvat yhteisesti jaettuuihin kulttuurisiin malleihin, mutta toisaalta myös kulttuuriset mallit perustuvat yhteisöllisyydessä onnistuneeseen huumoriin. (Ks. Knuuttila 1992,185; Teräs 2001, 115.)

Lopuksi

On kiinnostavaa, että E. P. Thompsonin nimi on tällä hetkellä niin vahvasti esillä, kun puhutaan työväen omasta historiasta ja työelämän tutkimisesta uusien välinein. Tämä artikkeli on tuonut yhdenlaisen humanistisen vireen työväentutkimuksen kentille: muistitiedon ja tehdastyöväen viljelemän huumorin. Muistitietoa tarjoillaan välineeksi myös työelämän tutkimukselle, sillä sen voi ajatella olevan menneisyyden tapahtumien psykologinen hinta, kuten Alessandro Portelli on todennut. Esimerkiksi ”lakon kertominen uudelleen työläisten sanoin ja heidän muistoihinsa perustuen saattaisi tasapainottaa sitä vääristymää, jonka poliisin tai usein tylyn lehdistön kertomukset aiheuttavat”. Siksi muistitietoon tulisi suhtautua sekä vakavasti että tutkijan omat ennakkoluulot ja mahdollisuudet huomioiden. (Portelli 2006, 62–65.)

”Suulliset lähteet eivät kerro meille vain, mitä ihmiset tekivät, vaan sen mitä he halusivat tehdä, mitä he uskoivat tekevänsä ja mitä he jälkikäteen katsoivat tehneensä.” (Portelli 2006, 55.)

Kaikkein radikaaleinta muistitietotutkimus on silloin, kun tutkija itse on tutkimansa yhteisön jäsen ja kirjoittaa akateemista tutkimusta omasta yhteisöstään. Silloin hän on paitsi ”läpeensä liemessä” myös antamassa työväenluokan omalle tiedolle ontologisen aseman. Muistitietotutkimuksen perusolettamuksiin kuuluu aina se, että muistitieto on subjektiivista, kertojilleen merkityksellistä, kerronnallista ja siten jollakin tavoin tulkittavissa olevaa. Myös se tiedetään, että alempien yhteiskuntaluokkien kerronnalla on yhteytensä kansan-

tarinoihin sekä folkloren eri käyttötapoihin ja yhteyksiin, kuten perinteen legendanomaisiin, historiallisiin ja poeettisiin aineksiin. Kerronta siis rakentuu eri tavoin kuin vaikkapa koulutettujen luokkien kirjallisessa kulttuurissa. Siksi sitä tulisi myös ”ymmärtää” kertojien omista lähtökohdista käsin, mikä on toki vaikeaa.

Alessandro Portelli korostaa, että työväenluokka ei puhu automaattisesti omasta puolestaan vaan tutkija laittaa tietyn luokan puhumaan. Siksi kysymys tutkijan omasta roolista on niin tärkeä. Pienten tehdasyhteisöjen portit eivät ole auki kaikille halukkaille. Sisäpiiriläisyys onkin melkein ainoa avain tietyn luokan tuottaman muistitiedon ontologiaan. (Portelli 2006, 53–57, 62.)

Haastateltava (H): Kotona ei kyllä työasioita puhuta. Eikä politiikasta. Yhtään. Mää kuulun Suomen suurimpaan puolueeseen: niihin jotka ei äänestä. – – –

Tutkija (T), jonka haastateltava tuntee pitkältä ajalta: Tuntuuko susta että sää et voi vaikuttaa asioihin?

H: Kyllä se siltä tuntuu!

T: Ootko sää miettiny, miten ihmiset sais vaikuttamaan?

H: No... ilmeisesti se on sillä tavalla, että se porukka joka siellä vaikuttaa, on kaikki niin paljo opiskelleita, ettei ne tiijä rehellisestä työnteosta mitään. Ihan sama, että mikä puolue: Hyvin harva on ollu missään muussa ammatissa.

T: Että ne ei ymmärrä käytännön asioista?

H: Niin. Se on vähän niin ku muutenkin tää Suomen homma: liikaa lukeneita ihmisiä, käytännön järki puuttuu kokonaan.

T: Onko sulla mitään keinoa, mitä sille asialle vois tehdä?

H: No... jos sinne meinaa päästä, niin varmaan pitää olla ensin vähintään... tohtori... (hymyilee)

(Henkilöhaastattelu 26/2004, mies s. 1960-luvulla).

Viitteet

- 1 Thompsonin *The Making of the English Working Class* on klassikko luokkatutkimuksen alalla. Tutkimusta kuitenkin kritisoitiin pitkien 1970–1980-lukua mm. universalismista sekä teorian ja käytännön välisen suhteen puutteesta (esim. Countryman 2007; Johnson 1978; Kolakowski 1974; Merritt 1980).
- 2 Suomessa THPTS on pitänyt luokkaa tapetilla myös 1980- ja 1990-luvuilla. Erityisesti seuran julkaisut ovat olleet siinä keskeisellä sijalla. Laajemmin luokka nousi tutkimuksen kohteeksi kuitenkin vasta 2000-luvun taitteessa. Yhteiskuntatieteissä taustalla on mm. paluu luokkatutkimukseen, prekarisaatioon ja esim. uudenlaiseen työelämän tutkimukseen. Humanistisessa tutkimuksessa juuri työväentutkimus on palannut näyttävämmin esille.
- 3 *Työväen historia* on suomalaisessa tutkimuksessa laaja käsite, joka viittaa moninaiisiin taloudellisiin, sosiaalisiin, poliittisiin, kulttuurisiin ja aatteellisiin ilmiöihin. Ks. Kettunen, 1985, 9. Toiseuden temasta ks. Vilkuva 2000, 34–39. Kansallisesta identiteetistä toiseuden varassa ks. Harle & Moisio 2000.
- 4 Luokan katoamiselle tutkimuksesta on toki löydetty muitakin syitä, kuten 1960–1970-lukujen luokkatutkimuksen marxilaisuuden ja muiden tutkimusteemojen domianssin (esim. Tolonen 2008). Sosiologisessa luokkatutkimuksessa tällä hetkellä pinnalla on mm. sukupuoli, mihin varsinkin Beverley Skeggsin (1997, 2004) suosio on vaikuttanut. Tämän artikkelin teemoihin sukupuoli- tai gender-näkökulmat eivät sisälly, sillä työväestön kokemusta menneisyydestään tarkastellaan muistitiedon ja huumorin näkökulmista.
- 5 Menneisyyden jäljistä ja tutkijan tekemästä salapoliisi-työstä esim. Ginzburg 2007; Levi 1992; Davis 2001.
- 6 *Sisäpiiriläisyyden* teemaa on analysoitu etenkin etnologiassa ja folkloristiikassa viimeisen parinkymmenen vuoden aikana paljon. Sisäpiiriläisyyttä on hahmotettu ja perusteltu mm. autoetnografian, refleksiivisyyden ja dialogisuuden -käsitteiden avulla. Ks. esim. Collins & Gallinat 2010; Coffey 1999; Crapanzano 1990; Davies 2000; Fingerroos 2003; Koskinen-Koivisto 2014a; 2014b; Lawless 1992; Ojanen 2008; Sawin 2004; Sykäri 2012; Ukkonen 2000; Vasenkari 1996; Vasenkari & Pekkala 2000. Ks. myös Haanpää 2005; Ruotsala 1998; Vuorinen 2002.
- 7 Tätä keskustelua historian tutkimuksessa on käyty laajemmin koko 2000-luvun. Esimerkiksi ”new history from below” -näkökulmaa esitellyt Martyr Lyons (2013; myös

- Kuismin & Driscoll 2013) on kritisoinut Thompsonin esittämää tutkimusta vanhaksi historiaksi alhaalta. Näkökulma sivuuttaa alistetut luokat, koska huomio kohdentuu kollektiivisiin liikkeisiin ja joukkotoimintaan.
- 8 Euroopassa oral history -liike levisi ensin Britanniaan, jossa pioneerityötä teki George Ewart Evans tallentaessaan ja julkaistessaan englantilaisen maaseudun, tehdasmiljöiden, työläisten ja naisten suullista historiaa. (Ks. mm. Howkins 1994.) Länsi-Saksassa 1980-luvulla syntynyt ns. uusi historialliike vastasi sisällöiltään monin osin brittiläistä historian tutkimusta (ks. Hentilä 1988), eikä näitä kahta monessa Euroopan maassa tämän jälkeen voinut erottaa toisistaan.
  - 9 Työväestön perinteen keruutyö ja vaaliminen jäikin pitkään työväen historiatietoisuutta vaalivien arkistojen (Työväenarkisto ja Kansan Arkisto) harteille. Näissäkin aktivoiduttiin vasta 1960- ja 1970-luvuilla. (Ks. tarkemmin. Mikä Kansan Arkisto on? 2003; *Kansan Uutiset* 28.2.1975; Arkiston pieni historia 2002; Muistitieto 2002; Työ tehty jäntevin kourin 1960, 3.)
  - 10 Kansanrunousarkiston äänitekokoelmissa on koottuna 1970-luvulla maakuntakeruun haastattelut. Niina Naarminen on väitöskirjaansa tehdessään huomannut, kuinka useista haastatteluista käy ilmi, että haastattelijat on ohjattu tekemään haastattelut tarkasti teemoittain, ja jos haastateltava alkaa kertoa haastattelun ohitse jotain omasta mielestään kiinnostavampaa, kerronta keskeytetään, ystävällisesti tosin, mutta ohjataan määrätietoisesti takaisin käsillä olevaan aiheeseen.
  - 11 Pierre Bourdieu (1984, 90, 170) tarkoittaa käsitteellä habitus eräänlaista elämäntapa-kulttuuria ja "elämäntapa-olemusta". Se on läpeensä yhteisöllistä toimijuutta jopa niin, että hyvän maun mukainen tekeminen tai elämäntapakulttuuri (luokkahabitus) on tietyn luokan välttämätön tai väistämätön tapa toimia ja elää sekä tehdä itsensä näkyväksi.

Lähteet

Tutkimusaineistot

- Naarminen, Niina (2015) Naurun voima. *Tutkimus huumorin ja pilailun yhteisöllisistä merkityksistä teollistumisen jälkimurroksessa entisen Tikkakosken asetehtaan paikallisyhteisössä*. Folkloristiikan alan väitöskirja (HY), esitarkastuksessa oleva käsikirjoitus (ilmestyy 2015.)
- Niina Naarmisen väitöskirjaansa varten tekemät muistiinpanot ja haastattelut Tikkakoskella ja Englannissa (1996–2014). Aineistot on artikkelissa anonymisoitu. Aineisto arkistoidaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoihin.

Kirjallisuus

- Abrams L. (2010) *Oral History Theory*. London: Routledge.
- Alapuro, R. (1994) Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Helsinki: Hanki ja jää.
- Anttonen, M. (1999) Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisointuminen 1990-luvulla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Apo, S. (1986) Ihmesadun rakenne. Juonien tyypit, pääjaksot ja henkilöasetelmat satakuntalaisessa kansansatuaineistossa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Apo, S. (1995) Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Helsinki: Hanki ja jää.

- Arkiston pieni historia (2002) – Työväenarkisto. <URL: <http://www.tyark.fi/historia.html>> Luettu 24.9.2002.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Collins, P. & Gallinat, A. (2010) *The Ethnographic Self as Resource. An Introduction*. Teoksessa P. Collins & A. Gallinat (toim.) *The Ethnographic Self as Resource. Writing Memory and Experience into Ethnography*. New York & Oxford: Berghahn Books, 1–22.
- Coffey A. (1999) *The Ethnographic Self. Fieldwork and the Representation of Identity*. London: Sage.
- Countryman, E. (2007) The Case of E. P. Thompson. *The New York Review of Books* 54 (2). <URL: <http://www.nybooks.com/issues/2007/feb/15/>> Luettu 5.2.2015.
- Crapanzano, V. (1990) On Dialogue. Teoksessa T. Maranhão (toim.) *The Interpretation of Dialogue*. Chicago: The University of Chicago Press, 269–291.
- Davies, C. A. (2002) *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. London: Routledge.
- Davis, N. Z. (2001) *Martin Guerren paluu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Fingerroos, O. (2003) Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. *Elore* 10

- (2). <URL: http://www.elore.fi/arkisto/2_03/fin203c.html> Luettu 5.2.2015.
- Fingerroos, O. (2010) Muisti, kertomus ja historia. Teoksessa A. Sivula & P. Grönholm (toim.) *Medeasta pronssisoturiin – Kuka tekee menneestä historiaa?* Turku: Turun Historiallinen Yhdistys ry, 60–81.
- Fingerroos, O. & Haanpää, R. (2012) Fundamental Issues in Finnish Oral History Studies. *Oral History* 40 (2), 81–92.
- Fingerroos, O. & Haanpää, R. (2006) Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U. Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.
- Fingerroos, O. & Peltonen, U. (2006) Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U. Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–24.
- Fingerroos, O. & Jouhki, J. (2014) Etnologinen kenttätyö ja tutkimus. Metodoin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitapauksia. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia.* Helsinki: Ethnos ry, 79–108.
- Fine, G. (1996) *Kitchens: The Culture of Restaurant Work.* California: University of California press.
- Ginzburg C. (2007) *Juusto ja madot. 1500 luvun myllärin maailmankuva.* Helsinki: Gaudeamus.
- Haanpää, R. (2005) Velisurmasta suvun muistoksi. *Elore* 12 (1). <URL: http://www.elore.fi/arkisto/1_05/haa1_05.pdf> Luettu 4.2.2015.
- Haapala, P. (2005) Suomalaisen työväestön pitkä ja lyhyt historia. Teoksessa M. Hannikainen (toim.) *Työväestön rajat.* Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 9–24.
- Hamper, B. (1992) *Rivethhead. Tales from The Assembly Line.* New York: Warner Books.
- Hannikainen, M. & Lohikoski, P. (2008) Työväen tutkimuksen suuri kertomus ja uudet haasteet. Teoksessa M. Hannikainen & P. Lohikoski (toim.) *Työväki lähtee – mihin suuntaa tutkimus?* Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 131.
- Harle, V. & Moisio, S. (toim.) (2000) *Missä on Suomi – Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka.* Tampere: Vastapaino.
- Hemmersam, F. (ed.) (1996) *To Work, To Life or to death. Studies in working class lore.* Copenhagen: Society for Research in the History of the Labour Movement in Denmark.
- Hentilä, S. (1988) *Vardagens historia: synpunkter på ”den nya historierörelsen” i Förbundsrepublik Tyskland.* *Historisk Tidskrift för Finland* 73 (2), 163–193.
- Hoffman, A. (1996) Reliability and Validity of Oral History. Teoksessa D. K. Dunaway and W. K. Baum (toim.) *Oral History. An Interdisciplinary Anthology.* 2nd ed. Walnut Creek: AltaMira Press, 87–93.
- Howkins, A. (1994) *Inventing Everymen: George Ewart Evans.* *Oral History and National Identity.* *Oral History* 22 (2), 26–43.
- Johnson, R. (1978) Edward Thompson, Eugence Genovese and Socialist-humanist History. *History Workshop Journal* 6, 79–100.
- Kalela, J. (1981) *Taistojen taipaleelta. Paperityöläiset ja heidän liittonsa.* Helsinki: Paperiliitto.
- Kalela, J. (1986) *Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986.* Helsinki: Paperiliitto.
- Kansan Uutiset*, 28.2.1975.
- Kettunen, P. (1985) Työväen historian tutkimus Suomessa. Teoksessa J. Jaakkola, & O. Vehviläinen (toim.) *Työväen historiaa ja perinnettä.* Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 9–22.
- Knuutila, S. (1992): *Kansahuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kolakowski, L. (1974) *My Correct Views on Everything. A rejoinder to Edward Thompson’s ‘Open letter to Leszek Kolakowski’.* *Socialist Register* 11/1974.
- Koskinen-Koivisto, E. (2014a) *A Greasy-Skinned Worker – Gender, Class and Work in the 20th-Century Life Story of a Female Labourer.* Jyväskylä: University of Jyväskylä. <URL: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5517-5>> Luettu 5.2.2015.
- Koskinen-Koivisto, E. (2014b) Tutkimuskohteena läheinen ihminen. Refleksiivisen ja dialogisen tutkimusotteen mahdollisuudet ja rajoitteet etnografisessa tutkimuksessa. *Elore* 21 (2). <URL: http://www.elore.fi/arkisto/2_14/koskinen-koivisto.pdf> Luettu 5.2.2015.
- Kuismin, A. & Driscoll, M. J. (eds) (2013) *White Field, Black Seeds. Nordic Literacy Practices in the Long Nineteenth Century.* Helsinki: Finnish Literature Society.
- Kurki T. (toim.) (2004) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Käyhkö, M. (2008) Vaie(nne)ttu luokka. Teoksessa M. Hannikainen & P. Lohikoski (toim.) *Työväki lähtee – mihin suuntaa tutkimus?* Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 207–219.
- Lawless, E. (1992) "I was afraid someone like you... an outsider... would misunderstand" Negotiating interpretive differences between ethnographers and subjects. *Journal of American Folklore* 105 (417), 302–314.
- Lempiäinen, K. & Silvasti, T. (toim.) (2014) *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa.* Tampere: Vastapaino.
- Levi, G. (1992) *Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa.* Helsinki: Tutkijaliitto.
- Linqvist, S. (1978) *Gräv där du star. Hur man utforskar ett job.* Stockholm: Bonniers.
- Lyons, M. (2013) *The Writing Culture of Ordinary People in Europe, c.1860–1920.* Cambridge: The Cambridge University Press.
- Melin H. (2010). *Tarvitaanko vielä luokkatutkimusta?* Teoksessa J. Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa.* Helsinki: Gaudeamus, 211–226.
- Melin, H. & Mamia T. (2010). *Tapaus Voikkaa. Teollisuusyhteisö murreksessa.* Pori: Tampereen yliopiston Porin yksikkö.
- Merritt, M. (1976) Interview with E. P. Thompson. Teoksessa H. Abelow (toim.) *Visions of History.* Manchester: Manchester University Press, 5–25.
- Mikä Kansan Arkisto on? (2003) *Kansan Arkisto.* <URL: <http://www.kansanarkisto.fi>> Luettu 21.5.2003.
- Muistitieto (2002) *Työväen Arkisto.* <URL: <http://www.tyark.fi>> Luettu 24.9.2002.
- Ojanen, K. (2008) *Kenttäkokemuksesta tiedoksi.* *Elore* 15 (1). <URL: http://www.elore.fi/arkisto/1_08/oja1_08.pdf> Luettu 5.2.2014.
- Peltonen, M. (1992) *Matala Katse - Kirjoituksia mentaliteettien historiasta.* Helsinki: Hanki ja jää.
- Peltonen, U. (1996) *Punakapinan muistot.* Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, U. (2003) *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, U. (2007) *On remembering and forgetting the Finnish Civil War in 1918: disappeared husband, narrated father.* Teoksessa M. Lehtimäki, S. Leisti & M. Rytönen (eds) *Real stories, imagined realities. Fictionality and non-fictionality in literary constructs and historical contexts.* Tampere: Tampere University Press, 229–246.
- Peltonen, U. (2009) *Kirkko ja sisällissota työväen muistoissa.* Teoksessa I. Huhta (toim.), *Sisällissota ja kirkko.* Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, 145–163.
- Portelli, Alessandro (2006) *Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?* Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U. Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 49–64.
- Pöysä, J. (1995) *Jätkän Synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Raskin V. (1984) *Semantic Mechanisms of Humor.* Dordrecht, Boston, Lancaster: D. Reidel.
- Ruotsala, H. (1998) *Mie kotona kentällä ja kentällä kotona.* Teoksessa M. Mäkilä & P. Oinonen (toim.) *Integraatio, identiteetti, etnisuus. Tarkastelukulmia kulttuuriseen vuorovaikutukseen.* Turku: Turun yliopisto, 88–117.
- Ruotsala, H. (2002) *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa.* Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Salmi-Niklander, K. (1997) *Varokaa ihmisiä joihen jumala on taivasa. Uskonto ja työväenliike kanadan-suomalaisessa kaivosyhteisössä.* Teoksessa R. Parikka (toim.) *Työväestö ja kansakunta.* Tampere: Työväen ja perinteen tutkimuksen seura, 27–67
- Salmi-Niklander, K. (2004) *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Samuel, R. (1981) *People's History.* Teoksessa S. Raphael (toim.), *People's History and Socialist Thought, History Workshop Series.* London: Routledge & Kegan Paul, xv–xxxix.
- Saresma, T. (2010) *Kokemuksen houkutus.* Teoksessa T. Saresma, L. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsi-kirja sukupuoleen.* Tampere: Vastapaino, 59–74.
- Saresma, T., Rossi L. & Juvonen T. (toim.) (2010) *Käsi-kirja sukupuoleen.* Tampere: Vastapaino.
- Scott, J. W. (1991) *The Evidence of Experience.* *Critical Inquiry* 17 (4), 773–797.
- Sillén, G. (1977) *Stiga vi mot ljuset.* Stockholm: Rabén & Sjögren.

- Skeggs, B. (1997) *Formations of Class and Gender. Becoming Respectable*. London: Sage.
- Skeggs, B. (2004) *Class, Self, Culture*. London & New York: Routledge.
- Stark, E. (2011) *Köyhyyden perintö. Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuudesta suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suojanen, P. (1997) *Työkaluna tutkijan persoona*. Teoksessa A. Viljanen & M. Lahti (toim.) *Kaukaa haettava. Kirjoituksia antropologisesta kentätyöstä*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura, 149–157.
- Suoranta, A. (2006) *Työväestö kuollut*. <URL: <http://anusuora.blogspot.se/2006/05/kirjarvio-tyvest-kuollut.html>> Luettu 6.10.2014.
- Sawin, P. (2004) *Listening for a Life. A Dialogic Ethnography of Bessie Eldreth through Her Songs and Stories*. Logan: Utah State University Press.
- Sykäri, V. (2012) *Dialogic Methodology and the Dialogic Space Created after an Interview*. RMN newsletter 4. <URL: http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/English/RMN/RMNNewsletter_4_MAY_2012_Approaching_Methodology.pdf> Luettu 6.2.2015.
- Teräs, K. (2001) *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituviin työelämän suhteisiin 1880-1920*. Helsinki: SKS
- Thompson E. P. (1963) *The Making of the English Working Class*. Toronto: Penguin Books.
- Thompson, P. (ed.) (1982) *Our common history. The transformation of Europe*. London: Pluto Press.
- Thompson, P. (1978) *The voice of the past: oral history*, Oxford: Oxford University Press.
- Tolonen, T. (2008) *Yhteiskuntaluokka: menneisyyden dinosauruksen luiden kolinaa?* Teoksessa T. Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 8–17.
- Työ tehty jäntevin kourin (1960) *Keruujulistus*. Helsinki: Työväen Arkisto, Työväen muistitieto-toimikunta.
- Ukkonen, T. (2000) *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemukset kertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vasenkari, M. (1996) *Mitä se sanoo? Mistä se kertoo? Dialoginen näkökulma kenttätutkimusaineiston tuottamiseen*. Teoksessa T. Hovi & L. Tarkka (toim.) *Uskontotiede – Folkloristiikka. Kirjoituksia opinnäytteistä*. Etiäinen 3, 84–109.
- Vasenkari, M. & Pekkala, A. (2000) *Dialogic methodology*. Teoksessa L. Honko (ed.) *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. Helsinki: Finnish Literature Society, 243–254.
- Vilkuna, K. (2000) *Herranperkeleet ja nakumannit*. Teoksessa J. Krekola, K. Salmi-Niklander & J. Valenius (toim.) *Naurava työläinen, naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin*. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 34–49.
- Willis, P. (1984) *Koulun penkiltä palkkatyöhön*. Tampere: Vastapaino.
- Vuorinen, P. (2002) *Doing research among family and friends. Problems and advantages*. Teoksessa T. Jaago, M. Kõiva & K. Kärnsna (toim.) *Lives, Histories and Identities. Studies on Oral History, Life and Family Stories*. Tartu: University of Tartu; Estonian Literary Museum, 348–363.